

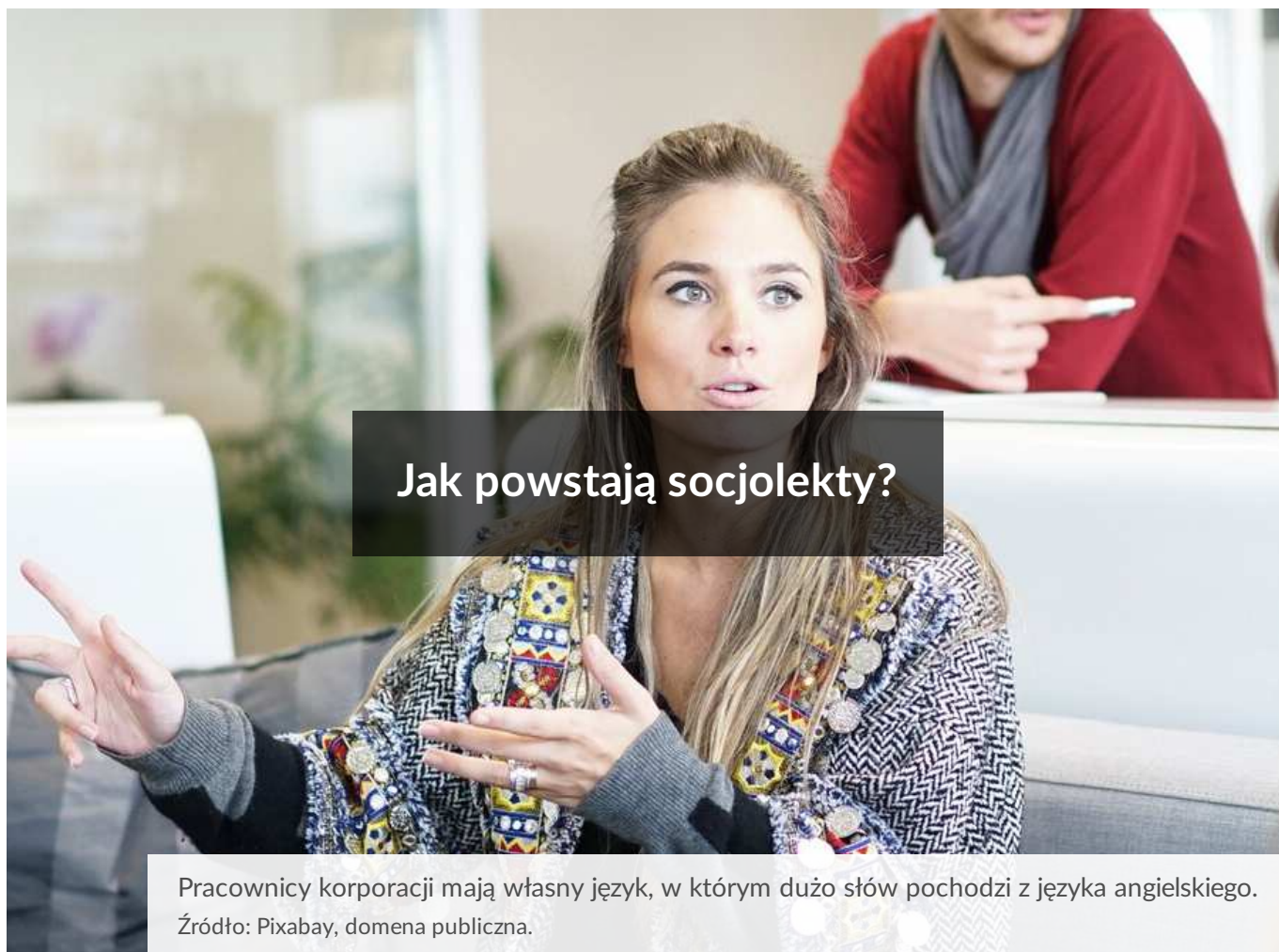

Jak powstają socjolekty?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Problemy z InDesignem*, opracowany na podstawie tekstów internetowych.
- Źródło: Podsumowanie Plebiscytu na Młodzieżowe Słowo Roku 2020, dostępne pod adresem: sjp.pwn.pl.
- Źródło: *Mammografia*, opracowano na podst. materiałów dostępnych w internecie.

Jak powstają socjolekty?

Pracownicy korporacji mają własny język, w którym dużo słów pochodzi z języka angielskiego.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy twój język cię wyróżnia? Czy stosujesz słowa lub określenia, których znaczenie rozumiesz tylko ty i osoby z Twojego środowiska?

Język przez nas używany może nas identyfikować. Szczególnie, gdy pojawiają się w nim słowa i frazy, których znaczenie nie jest powszechnie znane. Przykładem może być język młodzieżowy. Jeżeli używasz słów charakterystycznych dla tej grupy wiekowej, oznacza to, że posługujesz się socjolektem. Podobnie z tzw. językami branżowymi. Socjolekt to rodzaj językowego kodu, który podkreśla przynależność do pewnego środowiska lub subkultury i w ten sposób integruje grupę.

Twoje cele

- Poznasz definicję socjolektu.
- Dowiesz się, jakie wyróżnia się rodzaje socjolektów.
- Określisz przynależność do danej grupy oraz funkcję wybranych przykładów socjolektów.
- Stworzysz propozycje socjolektów.

Przeczytaj

Czym są socjolekty i dlaczego powstają?

Zróżnicowanie języka sprawia, że nie jest on jednolitym systemem. Istnieje jednak jego podstawowa odmiana, która służy wszystkim osobom jednej narodowości do komunikowania się. Jest to **JĘZYK OGÓLNY**.

Socjolekt to odmiana języka ogólnego, typowa dla danej grupy społecznej. Zmiany w stosunku do języka ogólnego dotyczą przede wszystkim słownictwa i **frazologii**. Stosowanie socjolektu ma na celu przede wszystkim wzmocnienie więzi pomiędzy jej członkami, a także podkreślenie przynależności do niej.

Socjolekt może łączyć ludzi:

- o podobnych zainteresowaniach (np. wędkarzy, hodowców gołębi, graczy komputerowych),
- należących do tej samej grupy zawodowej (np. nauczycieli, informatyków, górników),
- należących do tej samej subkultury (np. emo, depeszowcy, goci),
- w tym samym wieku, mających podobne doświadczenia (np. młodzież).

Socjolekty czasem bywają nazywane też gwarami środowiskowymi lub gwarami profesjonalnymi.

Cechą łączącą członków danej grupy oraz wzmacniającą panującą między nimi więź staje się także język, którego używają między sobą. Z tego powodu socjolekty bywają określane jako odmiany środowiskowe języka, gwary środowiskowe czy języki środowiskowe.

Klasyfikacja socjolektów

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Cechy charakterystyczne socjolektów

zawodowość

W określonych środowiskach zawodowych występują zazwyczaj profesjonalne określenia, np. narzędzi pracy, czynności czy pojęć związanych ściśle z daną dziedziną:

terminy: «wyrazy lub wyrażenia o specjalnym znaczeniu w jakiejś dziedzinie»

(SJP pod red. Doroszewskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/termin;2577970.html>)

profesjonalizmy: «wyrazy lub związki wyrazowe charakterystyczne dla języka określonego środowiska zawodowego»

(SJP pod red. Doroszewskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/profesjonalizm;2572537.html>)

przykłady: socjolekt hodowców gołębi: „gołąb przyszedł” – gołąb doleciał do gołębnika z lotu; „gołąb spadł” – gołąb usiadł na dachu gołębnika, doleciał z lotu.

Gołąb doleciał

ekspresywność

Czasem słownictwo (w tym nowe związki frazeologiczne) w danym środowisku służy przede wszystkim wyrażaniu emocji.

przykłady: socjolekt młodzieżowy: „zaorać”, czyli zyskać przewagę w dyskusji, ale także: „samozaorać”, czyli udowodnić w przebiegu dyskusji, że nie miało się racji, upokorzyć samego siebie.

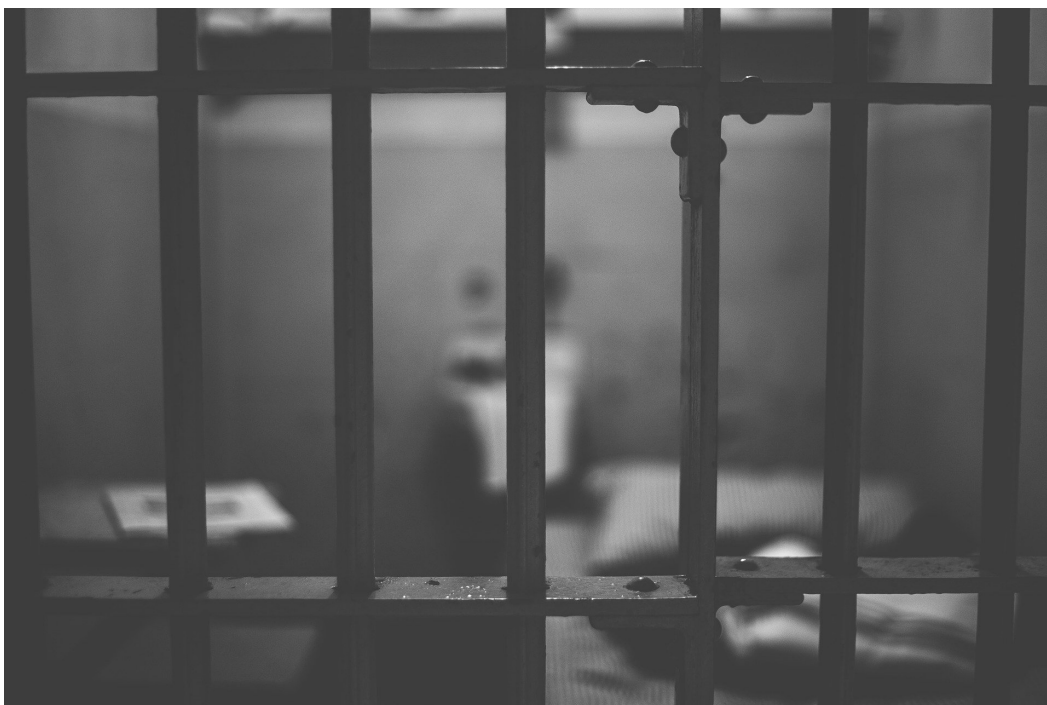

Subkultura emo

tajność

Niektóre socjolekty tworzone są przede wszystkim po to, by zakodować i utajnić znaczenie słów i całych fraz przed postronnymi słuchaczami czy ludźmi nienależącymi do danej grupy. Dzieje się tak na przykład między więźniami.

przykłady: w gwarze więziennej „gryps” oznacza samą gwarę lub nielegalną wiadomość; „grypsować” to mówić gwarą więzienną lub należeć do subkultury grypserskiej.

Gwara więzienna, czyli gryps

Przykład socjolektu: język wędkarski

Wędkarze, jak wiele innych grup społecznych, w których czynnikiem spajającym jest wspólne hobby, posiadają swój specyficzny język, czyli socjolekt. Nie znaczy to oczywiście, że nie sposób zrozumieć, co mówią. Tylko niektóre słowa mają inne znaczenie niż to, które znane jest z ogólnego języka polskiego (pozostaje on bazą całego socjolektu). Wiele z nich to zapożyczenia z języka angielskiego, które nie są tłumaczone na język polski. Poza tym, trzeba wiedzieć, że „kij” to wędka, a „kijomok” czy „moczykij” to sam wędkarz. Oczywiście wyraz „kij” istnieje w języku ogólnym, jednak dzięki metaforze (wędka – kij) nabiera w tym socjolekcie nowego znaczenia. Socjolekty często oddziałują na język ogólny i pewne słowa czy całe zwroty mogą do niego przenikać. „Zdrów jak ryba” czy „łowić ryby w mętnej wodzie” są frazeologizmami, których znaczenie rozumieją nie tylko wędkarze.

Słownik

frazeologizm

(gr. *phrasis* – mówienie, wyrażanie się + *lógos* – słowo) – utrwalone połączenie dwóch lub więcej wyrazów, które nabiera nowego znaczenia, niewynikającego ze znaczeń składających się na to połączenie wyrazów (np. *pies z kulawą nogą*, *rycerz na białym koniu*, *robić z igły widły* itd.)

język ogólny

dialekt kulturalny, język literacki, język standardowy. Ogólna odmiana języka narodowego. W przeciwieństwie do dialektów i gwar ludowych ma szeroki zasięg (ogólnopaństwowy, ogólnonarodowy). Jest upowszechniany przez szkołę, administrację państwową, środki społecznej komunikacji, literaturę. Jest znany ogółowi wykształconych przedstawicieli narodu i służy im do komunikacji we wszystkich dziedzinach. Posiada skodyfikowane normy dotyczące poprawności językowej. Podstawowe odmiany języka ogólnego to odmiana ustna i pisana. Te z kolei mogą występować w stylach funkcjonalnych, np. ustna w potocznym i oficjalnym, a pisana w literackim, naukowym, urzędowym

profesjolekt

odmiana socjolektu typowa dla poszczególnych grup zawodowych, czyli np. charakterystyczna dla prawników, lekarzy, marynarzy, bankowców, informatyków, górników. Od języka ogólnego różni się słowami, nazywanymi profesjonalizmami, które używane są w nieoficjalnych kontaktach zawodowych

socjolekt

(inaczej gwara środowiskowa, żargon, slang) – odmiana języka narodowego ograniczona do konkretnej grupy społecznej. Wszystkich jej członków łączą pewne więzy społeczne, np. wiek, wykonywany zawód, wspólne hobby i zainteresowania, kultywowanie

podobnych wartości. Na tej podstawie można wyróżnić m.in. socjolekty: młodzieżowy, studencki, żołnierski, wędkarzy, kulturystów, kibiców piłkarskich, miłośników zegarków. Socjolekty sprzyjają wyrażeniu ekspresji, a także spajają członków grupy. Ponadto posługiwanie się socjolektem ułatwia człowiekowi identyfikację z określonym środowiskiem

Prezentacja TED

Polecenie 1

Na podstawie wykładu dr Agaty Hąci podaj warunki, jakie muszą być spełnione, by powstał socjolekt.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DiuuiiNff>

Film nawiązujący do treści materiału *Jak powstają socjolekty?*

Polecenie 2

Podaj przykłady socjolektów, które zostały utworzone od nazwy miejsca lub określenia sposobu wykonywania czynności.

Ćwiczenie 1

Jakiego synonimu dla terminu socjolekt używa ekspertka?

☐ kolokwializm

☐ anachronizm

☐ gwara

Polecenie 3

Jaką funkcję, według ekspertki, pełni bogata synonimika?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DiuuiiNff>

Film nawiązujący do treści materiału

Polecenie 4

Wymień zabiegi językowe, które wzbogacają socjolekty.

Polecenie 5

Zdefiniuj i podaj przykłady: neosemantyzmu, neologizmu i neofrazeologizmu.

Polecenie 6

Wyjaśnij, dlaczego powstawanie socjolektów jest korzystne dla języka.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, co znaczą poniższe słowa należące do socjolektu młodzieżowego.

- gwiazda targu –
- kujonica –
- ziom –
- kesz –
- kulson –
- podbaza –
- gramotny –
- no to lipa –
- przypał –

Ćwiczenie 2

Wynotuj pięć innych określeń należących do slangu młodzieżowego i podaj ich definicje.

1.
2.
3.
4.
5.

Ćwiczenie 3

Dopasuj podane słownictwo do nazw języków zawodowych:

Locha, gach, tabakiera, biegi

język aktorów

Gierka, grać ogony, marmurki

język informatyków

Mysz, lagi, sejw, następny lewel

język łowiecki

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z tekstem opisującym problem techniczny programu komputerowego. Zdecyduj, w jakim natężeniu występują w nim cechy socjolektów: tajność, ekspresywność, zawodowość.

“ Problemy z InDesignem

Wiadomo, że szybkość Indyka w wersji CC to koszmarek (w porównaniu do CS5), ale to, że 5K retina ma spore lagi na przesuwce kolejnych stron łąpką – to przegięcie. Podgląd bitmap na fasta nie rozwiązuje problemu. Dopero odpalenie apki w trybie low przyspiesza działanie interfejsu.

tajność

ekspresywność

zawodowość

Źródło: *Problemy z InDesignem*, opracowany na podstawie tekstów internetowych.

Ćwiczenie 5

Określ funkcję słów należących do gwary uczniowskiej:

Lufa

Matma

Wyczesany

Ćwiczenie 6

Zastanów się, czy stosujesz jakieś wyrazy, których znaczenie znane jest w twojej rodzinie, lub gronie mieszkających z tobą osób? Wynotuj kilka takich słów wraz z nadanymi im nowymi znaczeniami. Następnie określ funkcję ich stosowania.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj fragment wpisu z forum pszczelarskiego. Zaznacz na zielono słownictwo wyróżniające język używany przez tę grupę środowiskową, a następnie określ jego funkcję.

☐ zielony

W większości Polski borykamy się teraz, z okresowym brakiem nektarowania. Takie niedobory wziętku powodują przerwanie czerwienia nawet w rodzinach ze starszymi matkami. Wiele by rozjaśniło poddanie plastra z młodym czerwem. Przy larwach i matce się coś dostanie. Po za tym warto rodzinę podkarmić, lecz zrobić to rozsądnie, by rabunku nie wzbudzić. Sprawdź też, czy jest pyłek i siła.

Źródło: Tekst opracowany na podstawie wpisu z forum pszczelarskiego: <http://forum.pasiekaambrozja.pl/>

Ćwiczenie 8

Z jaką grupą społeczną możesz stworzyć zupełnie nowy socjolekt, a nawet tajny żargon? Stwórz i wynotuj własne określenia wybranych wyrazów lub związków wyrazowych właściwych dla wybranej grupy.

Praca domowa

Na podstawie socjolektów młodzieżowych stwórz krzyżówkę. Pamiętaj, by wskazania były precyzyjne, lecz unikaj poleceń typu: „inne określenie na: ...”. Nie stosuj wyrazów, które pojawiły się już w przebiegu lekcji.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: Jak powstają socjolekty?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

4) określa rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania w polszczyźnie różnych epok; odnosi wskazane zjawiska do współczesnej polszczyzny;

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

3) rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, metajęzykową, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną);

5) posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej;

10) charakteryzuje zmiany w komunikacji językowej związane z rozwojem jej form (np. komunikacji internetowej).

IV. Samokształcenie.

11. korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) rozumie pojęcie socjolektu; rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje język ogólny oraz jego specyficzną odmianę: socjolekt;
- wyjaśnia powstawanie socjolektów;
- wskazuje rodzaje socjolektów oraz określa ich funkcjonalność;
- formułuje własne przykłady potencjalnych socjolektów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana;
- zabawa językowa.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

Nauczyciel przed lekcją prosi uczniów, aby przyjrzeni się wypowiedziom na różnych internetowych grupach dyskusyjnych związanych z: programowaniem komputerowym,

wędkarstwem, wybraną dyscypliną sportu, kosmetyką. Zadaniem uczniów jest wypisanie wyrazów, wyrażeń, określeń, które wydają się być właściwe wyłącznie dla tej grupy. Uczniowie dzielą wypisane przykłady na takie, których znaczenia są w stanie się domyślić (lub już je znali wcześniej) i niezrozumiałe.

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel na tym etapie lekcji prosi uczniów o prezentację wyników pracy wykonanej przed lekcją. Uczniowie najpierw podają przykłady wyszukanych w internecie socjolektów. Następnie pozostała część klasy próbuje zgadnąć, z dyskusji jakiej grupy pochodzą wymienione wyrazy lub wyrażenia.
2. Następnie uczniowie porządkują przykłady według zaproponowanego podziału (zrozumiałe – niezrozumiałe). Nauczyciel tak prowadzi rozmowę, by uczniowie mogli samodzielnie wywnioskować, dlaczego domyślają się pewnych znaczeń (przykładowe wnioski: socjolekty są zbudowane na znanych już związkach wyrazowych lub: na zasadzie asocjacji można się domyślić znaczenia).
3. Nauczyciel pyta uczniów o ich refleksję na temat potrzeby tworzenia takich wyrażeń w danej grupie osób. Po ogólnoklasowej dyskusji informuje uczniów, że takie wyrazy nazywamy socjolektami, a następnie poleca uczniom zapoznanie się z definicją i podziałem socjolektów w sekcji „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna

Praca z multimedium

1. Sfera poznawcza: uczniowie zapoznają się z dwuczęściowym multimedium. Najpierw dla uporządkowania zdobytej wiedzy wykonują polecenia: 1. i 5. oraz ćwiczenie 1. (wszystkie z sekcji multimedium).
2. Analiza zjawiska językowego: uczniowie wykonują polecenia do multimedium: 2-4 i 6. Na podstawie filmu zastanawiają się nad procesem powstawania socjolektów i możliwymi korzyściami dla języka ogólnego.

Ćwiczenia językowe

Po weryfikacji zdobytej wiedzy oraz analizie zjawiska językowego uczniowie przystępują do wykonywania ćwiczeń:

1. Nauczyciel może zastosować podział i rozpocząć od prostych ćwiczeń zamkniętych, w których wykorzystano bliski uczniowi zasób słownictwa, czyli: 1, 2 i 5.
2. W następnym kroku uczniowie mogą przejść do ćwiczeń analitycznych, nadal bazujących na doświadczeniach własnych uczniów: 6 i 7.
3. Nauczyciel w podsumowaniu części ćwiczeniowej odnoszącej się do socjolektu uczniów przedstawia informacje na temat corocznego plebiscytu na Młodzieżowe Słowo Roku. Trafnym i wielowątkowym przykładem jest edycja 2020:

Podsumowanie plebiscytu na Młodzieżowe Słowo Roku 2020

Za nami piąta edycja plebiscytu PWN na Młodzieżowe Słowo Roku 2020. Cieszyła się ona rekordowym zainteresowaniem.

Odnotowaliśmy 194 tysiące zgłoszeń. Wśród nich wiele ciekawych i słowotwórczo bardzo kreatywnych, takich jak *atencjusz*, *rzepiara*, czy *yś*. Nie zabrakło odniesień do obecnej sytuacji w kraju i na świecie, m.in. będących odpowiedzią na pandemię i towarzyszące jej zjawiska, np. *koronaferie*, *covidiota*, *zdalka*.

Źródło: Podsumowanie Plebiscytu na Młodzieżowe Słowo Roku 2020, dostępne pod adresem: sjp.pwn.pl.

W tym miejscu nauczyciel informuje uczniów, że ze względu na obyczajowość nie wybrano MSR 2020. Wiele zgłoszonych do plebiscytu słów miało charakter wulgarny lub obraźliwy, dlatego kapituła odstąpiła od wyboru:

Choć kapituła nie wybrała zwycięskiego młodzieżowego słowa roku 2020, staramy się docenić inwencję słowotwórczą zgłaszających. Za najciekawszy neologizm roku uznajemy rzeczownik *tozależyzm* (zgłoszony ponad 300 razy). Słowo to jest związane z kanałem youtube „Wojna idei” Szymona Pękali i przez niego zostało rozpropagowane, ale nie powstało wcale w tym roku. W sieci można je znaleźć w innych kontekstach co najmniej od roku 2014. Rzeczownik utworzono od konstrukcji składniowej z dodatkiem przyrostka abstrakcyjnego *-yzm*, tak jak niegdyś *tumiwisizm*. *Tozależyzm*, w odróżnieniu od *tumiwisizmu*, jest jednak przynajmniej w pewnym stopniu pożyteczny, chroni nas przed kategorycznością osądu. Najciekawsza nadesłana definicja *tozależyzmu* brzmi „idea mówiąca o tym, że nic nie jest takie, jakie się wydaje”.

Źródło: Podsumowanie Plebiscytu na Młodzieżowe Słowo Roku 2020, dostępne pod adresem: sjp.pwn.pl.

Po prezentacji podsumowania plebiscytu na MSR nauczyciel prosi uczniów o refleksję na temat:

- granic obyczajowych socjolektów: *Czy jeśli odbiorca obraźliwego socjolektu nie rozumie jego znaczenia, mamy prawo do jego użycia?*

- użyteczności socjolektów i ich praktycznej funkcji: tutaj można przywołać refleksję dr Agaty Hąci.
 - plebiscytu: korzyści (np. społeczeństwo ma szansę poznać znaczenie socjolektu młodzieżowy), częstotliwości użycia zwycięskich propozycji przez uczniów.
4. W ostatnim kroku nauczyciel może przejść do socjolektów z innych grup (niż młodzieżowa) i polecić uczniom wykonanie pozostałych ćwiczeń w sekcji „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca

W fazie podsumowującej nauczyciel proponuje uczniom dwuetapową zabawę językową.

1. Każdy z uczniów ma za zadanie napisać post, który mógłby znaleźć się na portalu społecznościowym. Jego odbiorcami mieliby być członkowie wybranej grupy zawodowej. Post powinien zawierać innowacyjne socjolekty wymyślone przez uczniów, których znaczenia można domyślić się np. z budowy wyrazu. Uczniowie powinni pamiętać, że post musi być celowy (np. sprzedaż, opis przypadku, który przytrafił się osobie piszącej) nie tylko informacyjny. Przykład takiego tekstu uczniowie znajdą w ćwiczeniu 4. w sekcji „Sprawdź się”. Ważnym tropem przy tworzeniu tego tekstu może być uzasadnienie tworzenia socjolektów, które podała dr Agata Hącia w swoim wykładzie.
2. Uczniowie wymieniają się swoimi pracami i tworzą komentarz do posta – na wzór internetowych – przy użyciu adekwatnych socjolektów.

Wspólnie z nauczycielem uczniowie omawiają proces twórczy i ewentualne trudności w jego przebiegu.

Praca domowa:

Na podstawie socjolektów młodzieżowych stwórz krzyżówkę. Pamiętaj, by polecenia były precyzyjne, lecz unikaj sformułowań typu: „inne określenie na:...”. Nie stosuj wyrazów, które pojawiły się już w przebiegu lekcji.

Materiały dodatkowe:

- Maciej Czeszewski, *Słownik slangu młodzieżowego*, Piła 2001.
- Magdalena Dziurda, Piotr Choroba, *Słownik gwary młodzieżowej*, Toruń 2013.
- *Kreatywność językowa w przekazach internetowych*, red. Katarzyna Burska i Bartłomiej Cieśla, Łódź 2019.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja TED” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.

